

О.А. Горбач,
старший викладач;
М.М. Райчук,
асистент

(Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут)

ІМПРЕСІОНІСТИЧНА СТИЛІСТИКА У ФОРТЕПІАННИХ ТВОРАХ В. БАРВІНСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛУ "КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ")

У статті аналізуються фортепіанні п'єси циклу "Колядки і щедрівки" В. Барвінського, досліджується музична мова митця, яка розкриває риси імпресіоністичної стилістики в контексті сецесійного напрямку творчості В. Барвінського.

Сучасна українська національна школа вимагає переосмислення теоретичних проблем музичного виконавства, особливо це пов'язане з ростом виконавської майстерності, що веде за собою необхідність створення в сучасній музичній педагогіці ефективної системи професійної підготовки музикантів-виконавців.

Різноманітні проблеми, які доводиться вирішувати у виконавському мистецтві, виникають під час вивчення творчості українських композиторів (несправедливо забутих через соціальні обставини), твори яких вирізняються новою тематикою та особливостями образної драматургії.

За роки незалежності Української держави з'явилося чимало наукових досліджень, статей, монографічних праць відомих музикознавців (С. Павлишин, Л. Кияновська, Н. Кашкадамова, О. Смоляк, Л.Філоненко, Р. Савицький-мол. та ін.), спрямованих на відродження та вивчення доробку українських композиторів, чия спадщина довгий час замовчувалася.

Враховуючи професійну спрямованість майбутніх учителів музики, саме вивченню творів В. Барвінського, Р. Савицького, Д. Січинського, Н. Нижанківського приділяється значна увага в класах основного інструмента та хорового диригування на музично-педагогічних факультетах педагогічних вищих навчальних закладів. У контексті цього сплинемося на музичних творах, зокрема "Колядках і щедрівках для фортепіано зі словесним текстом" В. Барвінського, які з кожним роком все активніше входять до репертуару студентської молоді й стають улюбленими серед слухачів.

Мета статті: висвітлити риси імпресіоністичної стилістики у фортепіанній творчості В. Барвінського. З мети впливають такі завдання: виявити взаємозв'язок стильових ознак романтизму та імпресіонізму на матеріалі фортепіанного циклу В. Барвінського "Колядки і щедрівки".

В. Барвінський увійшов в українську музику на початку ХХ ст. в час, коли в українському мистецтві поширився сецесійний напрям. "Сецесія – (полістилістика), або ж модерн, виник на межі ХІХ і ХХ століть і був дуже широким, змикався з такими стилями, як імпресіонізм, неокласицизм і містив у собі їхні елементи. Але українським митцям ближчим виявилось неоромантичне забарвлення сецесії" [1:25].

Вплив імпресіоністичної техніки найбільше позначився на принципах гармонії та фактури В. Барвінського. Слід підкреслити, що " на ґрунті української музичної традиції імпресіоністична гармонія укладається досить непросто. Пісенна, яскраво емоційна природа нашої музики лише опосередковано сприймає "відсторонену" барвистість, колористику, що є невід'ємним знаком творчості К. Дебюссі, але Барвінський знаходить можливість знайти між ними спільні лінії перетину, використовуючи виразові можливості варіантно-варіаційних форм, найбільш поширених в українському фольклорі "[2:17]. Найбільш імпресіоністичними серед фортепіанних творів В. Барвінського є цикли "Любов" і "П'ять прелюдій для фортепіано," хоча вплив імпресіоністичної стилістики, як складової сецесії, прослідковується в багатьох творах композитора. Типові імпресіоністичні прийоми – об'ємна (одноголосне звучання крайніх регістрів фортепіано без заповнення середини, що дозволяє зберегти прозорість), багатопланова фактура, мелодія, прихована в мелодичному фоні, складна ладогармонічна мова, основана на несподіваних змінах далеких тональностей, на частому застосуванні нерозв'язаних дисонантних співзвуч (альтерованих нонакордів, ундецимакордів), що поєднуються зі спрощенням, архаїзацією ладового мислення (натуральними ладами, пентатонікою, цілотноновими комплексами) – у творах В. Барвінського прослідковуються фрагментарно, оскільки певна статичність, заглибленість, застиглість образів, властива К. Дебюссі, у творчості В. Барвінського не знайшли відображення.

Деякі п'єси циклу "Колядки і щедрівки для фортепіано зі словесним текстом" забарвлені елементами імпресіонізму та романтизму.

Цикл складається із 22-х п'єс, але не всі п'єси мають імпресіоністичні риси. Навіть протягом одного твору не прослідковуються до кінця риси одного стилю. Це аргументується тим, що в колядці "Небо і земля" №3[3:6] на рівні взаємодіють риси романтизму (пісенність, чіткість форми, терцові зіставлення побудов) в заспіві та імпресіонізму (барвистість гармонії, фонічні ефекти) у приспіві.

Піеса урочиста, святкова. За будовою складає куплетну форму. Для її обробки композитор використав поєднання гомофонно-гармонічного та поліфонічного багатоголосся. Заспів починається одноголосно, але вже в другому такті тема звучить терцією вище, поступово кількість голосів у заспіві збільшується до 4-х, у приспіві – до 8-ми. На словах "поклін складають, а пастирі грають" діапазон викладу розширюється до 4-х октав. Квінти в басу: соль-ре, до-соль на витриманій педалі, виклад септакордами, надають чотиритактній побудові колористичного звучання, підсилюють кульмінаційний момент. Будова першого речення (1+1+2) витікає зі словесного тексту. Короткі ліги по тактах на початку є, скоріше, фразувальними.

Виконавську проблему складає виклад теми і супроводу подвійними нотами і ведення мелодії "на одному диханні". У приспіві – стрибки в лівій руці і вмиле володіння педаллю, що надають п'єсі тембрального багатства, розширення діапазону звучання до 4-х октав, що примушує згадати про вплив імпресіоністичної стилістики на виконавські засоби виразності.

Колядка "У Вифлеємі нині новина" №19 [3:16] – найбільш імпресіоністична з усього циклу, за будовою має куплетну форму. Починається із чотирьохтактного вступу (тільки дві колядки циклу мають вступ, названа вище і "На небі зірка" №5 з одноктактним вступом) і, на відміну від інших п'єс, закінчення. Цей твір теж святкового, урочистого характеру, який досягається завдяки арпеджіато, акцентам, форшлагам. "Порожні" квінти в супроводі протягом усього твору, а також у вступі і закінченні ніби імітують святкові передзвони. Фактура з наближенням до кульмінації ускладнюється. Кульмінація на приспів ("В яслах сповитий...") підсилюється динамікою *f-ff*, акордовою фактурою, широким діапазоном викладу, гармонією з нерозв'язаних септакордів. Ця п'єса від виконавця вимагає досконалого володіння педаллю у зв'язку з нашаровуванням септакордів на квінтовий бас. Трьохрядковий виклад фактури ставить проблему реєстрової диференціації, яка допомагає повніше розкрити характер твору.

Колядка "Не плач, Рахиле" №20 [3:18] - яскравий приклад сецесії у фортепіанних творах. У цій обробці знайшли своє втілення риси імпресіоністичної та романтичної стилістики. У творі переплелися елементи поліфонічного та гомофонно-гармонічного складу письма. Будова колядки куплетна. Заспів поділяється на три музичні фрази (2+2+4 такти) - структура підсумування. На початку тема звучить у верхньому голосі. Середній і нижній голоси викладено за принципом контрастної поліфонії. Тональний план першої побудови – I-II₇-V₇-I. Друга фраза звучить у тональності B-dur (у паралельному мажорі). У новому ладовому колориті тема звучить світліше. Завершує заспів третя фраза, яка є найбільшою за розмірами, розширеною за рахунок низхідної секвенції.

Приспів контрастує до заспіву. Зіставлення двох різнохарактерних розділів – заспіву і приспіву – відбувається і за характером, і за фактурою, і за будовою, і за темпом, і в гармонічному плані. Тут також знаходимо секвенційний хід потактово в перших чотирьох тактах (g-moll) і наступних чотирьох тактах (B-dur).

Тонкий ліризм народної пісні, мелодизований супровід, що нагадує шопенівську фактуру і вимагає виразного інтонаційного виконання, поліфонічний та гомофонно-гармонічний виклад, динамічні і агогічні наростання, випуклі кульмінації, притаманні романтизму, поєднуються з цікавими альтераціями гармонії # III, # IV, # VI у приспіві. Хроматичний підголосок у середніх голосах, внаслідок чого виникають незвичні акордові поєднання, підсилені єдиною педаллю, темпо *tubato* і динамічні зміни наштовхують на думку про деякі риси імпресіоністичної стилістики, які не так яскраво виражені протягом цілої п'єси.

Сецесійний стиль ставить перед виконавцем ряд завдань, а саме: "широке і випукле мелодійне фразування, неспішне і детальне розгортання музичної фрази, розкриття деталей фактурної багатоплановості, окремих співзвуч, підкреслення цікавих гармонічних зворотів, підголосків. Все це підпорядковано цілісності звучання і розгортанню музичної думки" [1: 27].

Наведемо ще один приклад. Лемківська щедрівка "Був Святий Вечір" [3:20], яка написана у куплетно-варіаційній формі (A + A₁). Контраст заспіву і приспіву тональний (h-moll, E-dur гарм.). Поєднання таких тональностей (мажорна субдомінанта в мінорі) не є характерним для західної музики, це бере свій початок з народних джерел.

Характерною ознакою лемківської мелодики є синкопа у 2-му та 4-му тактах, яка виділяється композитором або форшлагом, або динамікою на слова "ой, дай Боже", "ой, Біг му дав". В. Барвінський використовує характерну для лемківських пісень перемінність метру 3/4, 4/8, 6/8.

У другому куплеті тональний план і структура першого куплета зберігається, але змінюється фактура, з'являються поліфонічні прийомы – підголоски в середніх голосах, органний пункт "мі-сі". Ці "порожні" квінти на педалі, розширення діапазону викладу, альтеровані акорди ДД, колористичні гармонізовані зіставлення у пере-гармонізації теми, динамічний план "p-mf" надають п'єсі імпресіоністичного звучання.

Елементи сецесії спостерігаємо і в галицькій щедрівці "Нова радість стала" №4 [3:7]. Заспів простий за будовою (4-хтактне речення). Тема заспіву проводиться на простих гармонічних послідовностях і проста за викладом – тризвуками з їх оберненнями. Лаконізм фактури передає характер п'єси – величний і урочистий ("Нова радість стала, яка не бувала."). Але вже в приспіві фактура змінюється двічі (в 2-му і в 3-му реченнях) і має елементи підголоскової поліфонії, яка є характерною рисою фортепіанного стилю В. Барвінського. Мелодична лінія кожного з голосів доволі розвинена та самостійна, але при поліфонізації фактури присутня гармонічна основа, завдяки чітко вираженій функції басу.

Третє речення в структурі (A+V+V₁) деякими моментами – мелодизованим супроводом, "порожніми" квінтами, розширенням діапазону викладу і передусім колористичністю звучання септакордів, оздоблених педаллю, в поєднанні з пісенністю теми, її акордовим викладом – пояснюють стильові ознаки романтичної та імпресіоністичної стилістики, які фрагментарно зустрічаються в багатьох п'єсах циклу.

Інші колядки збірки носять романтичну забарвленість, яка розкривається в програмності, у зверненні до жанру мініатюри, в образно-емоційній настроєності, камерності, елегантності, що витікає з української народної пісні.

Галицька колядка "На небі зірка" №5 [3:7] написана у куплетній формі. Тема викладена у верхньому голосі терціями, далі секстакордами і кварт-секстакордами. Супровід – тонічна квінта (f-c), у другому реченні приспіву вона звучить у різних реєстрах, взята на педалі, надає свіжості та оригінальності звучанню п'єси.

Фактура заспіву прозора. Це допомагає підсилити зміст тексту: "На небі зірка ясна засяла, світ любим сьйвом сповила. Хвиля спасення нам завітала, Діва днесь Сина зродила". Приспів контрастує до заспіву і структу-

рно (не носить квадратної структури - 4+2 такти), і фактурно. Тут знайшли поєднання гомофонно-гармонічний і поліфонічний виклад письма (зокрема підголоскова поліфонія, яка характерна для народної музики). Таке контрастне зіставлення – фактурне, структурне, гармонічне, метричне, тематичне - зустрічаємо неодноразово протягом усього циклу. Колядки: "Небо і земля", "Нова радість стала", "На небі зірка", "У Вифлеємі нині новина", "Не плач, Рахіле", "Був Святий Вечір" - є яскравим підтвердженням вищесказаному.

Розглянувши декілька п'єс із циклу В. Барвінського "Колядки і щедрівки", слід відзначити, що завдяки своєму таланту, використовуючи незмінну мелодію колядок і щедрівок, композитор зумів підняти просту мелодію через власну обробку на рівень п'єс концертного плану. Вони ставлять перед піаністом деякі виконавські проблеми. Передусім, це художність, образність, завершеність виконання невеличкої п'єси. Відштовхуючись від тексту, композитор виконавськими засобами виразності (фактурою, артикуляцією, динамікою тощо) підсилює значення слова.

Цикл являє собою цікавий і новий матеріал для "застосування розмаїтого музичного змісту та використання розмаїтих пісенних, музичних форм не тільки для пересічного грача на фортепіані, але й кожного музично школеного." [4:3].

У сучасній вищій школі зміст музичних дисциплін вимагає суттєвих змін, оскільки особливо гостро постає питання національного та морально-естетичного розвитку особистості. Вирішенню цієї проблеми сприяє введення в програми різних рівнів навчання мистецьких творів, які б виховували любов до рідного краю. Саме твори для фортепіано В. Барвінського, написані з великим естетичним смаком та із знанням виконавської фактури, є високопрофесійним, патріотичним репертуаром, який заслуговує ширшого впровадження в практику вищих та середніх навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кашкадамова Н. Про інтерпретацію фортепіанних творів В. Барвінського // В. Барвінський і українська музична культура. Статті та матеріали / Редактор-упорядник О. Смоляк. – Тернопіль, 1998.
2. Кияновська Л. Творчість В. Барвінського і художні стилі ХХ століття // В. Барвінський і українська музична культура. Статті та матеріали / Редактор-упорядник О. Смоляк. – Тернопіль, 1998.
3. Музыкальная литература зарубежных стран / Под ред. Б. Левика. - Вып. V. – М.: Музыка, 1980.
4. История зарубежной музыки. Конец XIX- начало XX века / Ред. И. Нестьев. – Вып. V. – М.: Музыка, 1988.
5. Павлишин С. Василь Барвінський. – К.: Музична Україна, 1990.
6. Барвінський В. Колядки і щедрівки для фортепіано зі словесним текстом / Підгот. до друку О. Смоляк. – Тернопіль: Збруч, 1997.
7. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ-ХХ ст. – Тернопіль: Астон, 2000.

Матеріал надійшов до редакції 21.02.2005 р.

Горбач Е., Райчук М. Імпресіоністическа стилістика в фортепіанних произведениях В. Барвинского
(на матеріалі циклу "Колядки і щедрівки").

В статтє анализируются фортепианные пьесы цикла "Колядки і щедрівки" В. Барвинского, исследуется музыкальный язык композитора, который раскрывает черты импрессионистической стилистики в контексте сессийного направления в творчестве В. Барвинского.

Horbac O.A., Rajchuk M.M. Impressionistic Stylistics in Piano Works by V. Barvinsky
(on the material of the collection "Kolyadky and Shchedrivky").

The article analyses pieces for the piano from "Kolyadky and Schedrivky" collection and highlights the composer's music language which reveals the features of impressionistic stylistics in V. Barvynsky's works.